

кий В.А. [и др.] // «Бокаріусовські читання»: Матеріали Першої між нар. наук–практ. конф. судових медиків і криміналістів, присвяч.. 75-річ. 3 дня смерті Засл. проф. М.С. Бокаріуса, (8–9 груд. 2006 р). – Х.: Харківське товариство судових медиків і криміналістів, 2006. – С. 13–15.

7. Перцева Ж.Н. Н.С. Бокариус – выдающийся педагог высшей медицинской школы / Ж.Н. Перцева // Актуальні питання та перспективи розвитку судової медицини та криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції судових медиків та криміналістів. – Х., 2005. – С. 24–29.

*Скляр В.М.
м. Харків, Україна*

ВПЛИВ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Серед плеяди представників української інтелектуальної еліти, які безпосередньо вплинули на формування ідентичності українства, першість беззаперечно належить Тарасу Григоровичу Шевченку. Не лише його творчий доробок, але й його стражницький життєвий шлях стали символом України і українства. Тому зовсім не випадково Шевченків «Кобзар» є майже у кожній українській родині, а пам'ятники Великому Українцю споруджено майже в усіх містах не лише в Україні, але й за кордоном – там, де розселені українські громади. Портрети Кобзаря є майже у кожній українській оселі.

Поетичний доробок Тараса Григоровича Шевченка традиційно перебуває в центрі уваги української науки, насамперед літературознавства та мовознавства. Однак дослідження поезії Великого Кобзаря варто проводити також і в межах етнологічної науки.

Хоча що Тарас Григорович не був державним діячем, а належав до творчої еліти, його доробок заклав підвалини до формування новітньої української нації, сприяв становленню та розгортанню українського національно-визвольного руху. Творчість Великого Кобзаря впливала не лише на його сучасників, але й на формування власної національної ідентичності всіх наступних поколінь української інтелектуальної еліти та українського загалу.

Українська ідентичність – це усвідомлення українством власної єдності та самодостатності в мовному, культурному та ментальному вимірах, а також розуміння відмінностей від інших, чужих етносів. Тобто усвідомлення власної органічної цілісності, неповторності та самодостатності. У поетичній творчості Великого Кобзаря знайшли відображення найважливіші аспекти формування української ідентичності з то-

чки зору сучасної етнологічної науки. Насамперед, Тарас Шевченко окреслив єдність українства у часі і просторі, показав взаємозв'язок пройдешнього, сучасного та майбутнього поколінь не лише своїм творчим доробком у цілому, але й у назві одного зі знакових поетичних творів: «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє» [1, т. 1, С. 250–255].

Великий Кобзар акцентував увагу на значущості України для кожного українця, а не на пошуці кращої долі за межами Батьківщини:

«Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесея на чужину
Шукати доброго добра...»
[1, т. 1, с. 250].

Масова міграція українців за межі України, як у минулому, так і зараз, призводить до втрати власного демографічного потенціалу. В умовах дисперсного розселення за межами власних етнічних земель це призводить до етнічної асиміляції вже в другому чи третьому поколінні. Про це переконливо свідчить доля українських «клинів»: Зеленого (Далекий Схід), Жовтого (Поволжжя), Сірого (Казахстан) та Малинового (Кубань) чи ситуація з українською діаспорою у США та Канаді.

Тарас Григорович усвідомлював, що без розуміння причетності до минулого не можливе теперішнє існування українства в Україні та його майбутнє. Важливою є Шевченкова настанова для усього українства не лише розуміння особистої причетності до своєї Батьківщини, але любові до неї. Тарасова любов до України була дійсно щирою та безмежною:

«Мій краю прекрасний,
Розкішний, багатий»
[2, т. 2, с. 34].

«У нашім раї на землі...»
[3, т. 2, с. 180].

«Світе тихий, краю милий,
Моя Україно...»
[4, т. 1, с. 169].

«Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклянну святого Бога,
За неї душу погублю!»
[5, т. 2, с. 30].

Україна була в серці Тараса Шевченка. До любові до України Великий Кобзар закликав кожного українця:

«Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,

В останню тяжкую минуту
За неї господа моліть!»
[6, т. 2, с. 13].

У своїй поезії Тарас Шевченко талановито розкрив сутність внутрішньоетнічної компліментарності, що сприяє формуванню внутрішньоетнічної єдності. Головною ознакою цього є усвідомлення причетності кожного до свого українського загалу:

«Любітеся, брати мої,
Україну любіте,

І за неї, безталанну,
Господа моліте»
[6, т. 2, с. 6].

Великий Кобзар визначив беззаперечну цінність для українства власного етнічного та мовного середовища. Насамперед це стосується мови та традицій, особливо народної пісні:

«Душа щира,
Козацького роду,
Не одцуралась того слова,
Що мати співала...»
[7, т. 1, с. 65].

«Наша дума, наша пісня,
Не вмре не загине,
От де, люде, наша слава
Слава України!»
[8, т. 1, с. 53].

Варто зазначити також, що в значній мірі завдячуючи Великому Кобзареві завершилося формування нової української мови, розпочате ще Іваном Котляревським та Григорієм Квітку-Основ'яненком. Тарас Шевченко глибоко знав і досить високо оцінював творчий доробок своїх попередників – «будителів нації». Величною є Тарасова оцінка Івана Котляревського:

«Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди;

Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть»
[9, т. 1, с. 28].

Тарас Григорович Шевченко глибоко розумів значущість збереження історичної пам'яті, тяглості усвідомлення героїчного минулого України кожним поколінням, кожною родиною, а також і свою роль у її популяризації історичних знань серед українського загалу:

«Спасибі дідусю, що ти заховав
В голові столітній ту славу козачу.
Я її онукам тепер розказав» [7, т. 1, с. 110].

Сучасна етнологічна наука визнає родину найважливішим інститутом формування етномовної ідентичності особистості. До того ж, історична складова є досить важливою в процесі етнічної самоідентифікації особистості.

Складовою самоідентифікації особистості є усвідомлення належності до України як окремого і унікального географічного простору. У Шевченковому «Заповіті» відображено символічний вимір простору України, який сприймається як свій власний кожним українцем:

«...Серед степу широкого На Вкраїні милій, Щоб лани широкополі,	І Дніпро, і кручі Було видно, було чути, Як реве ревучий [10, т. 1, с. 268].
---	---

Шевченкові належить емоційна оцінка Києва як сакрального міста для кожного українця:

«Мов на небі висить Святий Київ наш великий Святим дивом сяють	Храми Божі, ніби з самим Богом розмовляють...» [11, т. 2, с. 71].
--	---

Поет глибоко знав історію України, її героїчні та трагічні сторінки. Він оспівував не лише героїчне минуле України, однак глибоко розумів її тогочасне становище під владою чужинців:

«На нашій славній Україні,
На нашій не своїй землі»
[6, т. 2, с. 8].

Тарас Шевченко надав у своїй поезії об'єктивні оцінки діяльності козацьких очільників, насамперед гетьманів. Тобто, усвідомлював роль національної еліти в історії України. Зокрема, Кобзар глибоко шанував гетьмана Богдана Хмельницького:

«За що ми любимо Богдана? За те що москалі його забули,	У дурні німчики обули Великомудрого гетьмана» [13, т. 1, с. 269].
--	---

Однак поет досить негативно ставився до угоди гетьмана з Московою, а особливо до її наслідків для України:

«Отак-то, Богдане!
Занапастив єси вбогу
Сироту Україну!
За це тобі така й дяка
Церков-домовину
Нема кому полагодить!!!

На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила!
Байстрюки Єкатерини
Сараною сілі»
[14, т. 1, с. 233].

Досить негативно сприймав Великий Кобзар також і діяльність гетьманів-коллаборантів, які зберігаючи власне високе соціальне становище, ставали на бік чужинців:

«Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття – ваші пани

Ясновельможнії гетьмани»
[1, т. 1, с. 253].

Тарас Шевченко таврував зрадництво:

«...Люде, люде!
За шмат гнилої ковбаси

У вас хоч матір попроси,
То оддасте» [15, т. 2, с. 91].

Велике значення поетичної творчості Тараса Шевченка полягало також у популяризації серед українського загалу тоді призабутих, але уславлених козацьких імен. Серед них: Іван Підкова, Северин Наливайко, Петро Конашевич-Сагайдачний, Тарас Трясило, Яків Острянин, Семен Палій, Іван Мазепа, Павло Полуботок, Іван Гонта, Максим Залізняк, Петро Дорошенко. Зокрема, останньому присвячено поезію «Заступила чорна хмара...»:

«Мов орел той приборканий,
Без крил та без волі
Знеміг славний Дорошенко,
Сидячи в неволі,

Та й умер з нудьги. Остало
Волочить кайдани
І забули в Україні
Славногo гетьмана»
[16, т. 2, с. 157].

Великий Кобзар досить гостро та влучно оцінив політику російського царату щодо України, зокрема Петра I та Катерини II:

«Це той перший, що розпинав
Нашу Україну,
А вторая доконала

Вдову сиротину.
Кати! Кати! Людоїди
Наїлися обоє...»
[17, т. 1, с. 188].

«Що тая цариця
Лютий ворог України,
Голодна вовчиця» [14, т. 1, с. 222].

Шевченкова оцінка реакційної політики Російської імперії часів Миколи I щодо поневолених народів вражає своєю глибиною:

«Одна Сибір неісходіма,
А тюрм, а люду!.. Що й лічить
Од молдованина до фіна
На всіх язиках все мовчить»
[18, т. 1, с. 247].

Тарас Шевченко усвідомлював негативні наслідки мовної та етнічної асиміляції українців у Російській імперії, перетворення їх на «перевертнів»:

«Україно! Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії,
Чорнилом політі,
Московською блекотою
В німецьких теплицях
Заглушені! Плач, Україно!
Бездітна вдовиця!»
[17, т. 1, с. 190].

У сучасній етнології визначається, що мовна асиміляція є першим і найголовнішим етапом етнічної асиміляції. Тарас Шевченко досить негативно та емоційно оцінював «перевертнів», особливо із числа нащадків колишньої козацької старшини, які стали на бік чужинців:

«А тим часом перевертні
Нехай підростають
Та допоможуть москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати
Помагайте, недолюдки
Матір катувати»
[19, т. 2, с. 170].

Тарасові Шевченку належить поетичне визначення сутності української мовної стійкості. Його ставлення до використання замість рідної української мови чужої російської: «Горить умію та не хочу» [17, т. 1, с. 185].

Великий Кобзар стверджував пріоритетність для українства свого власного, а не чужого надбання:

«Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають»
[1, т.1, с. 254].

Особливо варто підкреслити, що поетична творчість Тараса Шевченка пронизана не лише глибоким знанням героїчного та трагічного минулого, але й історичним оптимізмом, вірою в кращу долю України та відновлення її волі:

«Встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..»
[14, т. 1, с. 233].

«В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля» [1, т. 1, с. 250].

Незважаючи на трагічні обставини свого життя, Великий Українець, попри сумніви, інтуїтивно усвідомлював значущість власного творчого доробку у національному пробудженні свого, тоді поневоленого народу:

«Мій Боже милий! Як хотілось
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре; щоб я знав,

Для кого я пишу? Для чого?
За що я Вкраїну люблю?
Чи варт вона огня святого?»
[12, т. 2, с. 185].

Великий Кобзар відчував органічний взаємозв'язок власної долі з долею своєї Батьківщини – України. Власна Шевченкова українська самоідентифікація, яка виявилася в його поезії просто вражає своєю глибиною:

«І не пом'яне, батько з сином
Не скаже синові: – Молись!
Молися, сину, за Вкраїну,
Його замучили колись. –
Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні

Та не однаково мені
Як Україну злії люде
Присплять лукаві, і в огні
Її окраденою, збудять
Ох, не однаково мені»
[6, т. 2, с. 8].

Тарас Шевченко, усвідомлюючи значущість свого непересічного таланту, перебуваючи на засланні, боявся не власної (фізичної) смерті на чужині, а свого забуття в Україні:

«...То донеси
На мою країну
Мої сльози; бо я, Боже!
Я за неї гину!
Може, мені на чужині
Лежать легше буде,
Як іноді в Україні
Згадувати будуть!
Донеси ж, мій Боже милий!
Або хоч надію

Пошли в душу... бо нічого,
Нічого не вдію
Убогою головою,
Бо серце холоне,
Як подумаю, що може,
Мене похоронять
На чужині, – і ці думи
Зо мною сховають!..
І мене на Україні
Ніхто не згадає!»
[20, т. 2, с. 195].

Безпосереднім свідченням важливої ролі Тараса Шевченка у відновленні української державності та його величезний вплив на формування української ідентичності є оцінка його творчості з боку влади тогочасної Російської імперії. Зокрема, у доповіді графа О.Ф. Орлова царю Миколі I «Про діяльність Кирило-Мефодіївського товариства і пропозиції щодо покарання його членів» вказувалося: «Шевченко приобрел между друзьями своими славу значительного малороссийского писателя, а потому стихи его вдвойне вредны и опасны. С любимыми стихами в Малороссии могли посеяться и впоследствии укорениться мысли о мнимом блаженстве времен гетманщины, о счастии возвратить эти времена и о возможности Украине существовать в виде отдельного государства» [21, т. 1, с. 67].

Тобто, для царського режиму постать Великого Кобзаря ще за його життя представляла небезпеку, загрозу відновлення Української держави та розпаду Російської імперії. З цих же міркувань «не радянський» Тарас Шевченко загрожував і можновладцям за часів СРСР.

У Тараса Шевченка є геніальне визначення поетичної творчості, яке беззаперечно можна віднести і до оцінки його власного творчого доробку:

«Жива Душа поетова святая
Жива в святых своїх речах

І ми, читая оживаєм
І чуєм Бога в небесах»

[22, т. 2, с. 206].

Без перебільшення, без Тараса Шевченка не було б українства, як сучасної нації та України, як незалежної держави. Великий Кобзар надихав кожне нове покоління борців за незалежність України: «Борітеся – поборете». Тарас Шевченко сам став символом України, її нездоланності, слави і волі. Його щирі, вистраждані слова: «Караюсь, мучусь, але не каюсь» давали і дають наснагу кожному українцю у найскладніші часи нашої історії.

Отже, кожна нова українська генерація шукає і знаходить у Великого Кобзаря відповіді на нагальні виклики часу і черпає натхнення в його творчості та життєвому шляху. Світ сприймає Україну за Шевченком. Тому, двохсотліття із дня народження Великого сина України є дійсно святом для всього українства суцього як в Україні, так і за її межами.

Список літератури: 1. Шевченко Т.Г. І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє / Т.Г. Шевченко // Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. – К.: Наукова думка, 1989. – Т. 1. – С. 250–255. 2. Шевченко Т.Г. Іржавець / Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – С. 33–35. 3. Шевченко Т.Г. У нашім раї /

Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – С. 180–181. 4. Шевченко Т.Г. Розрита могила / Т.Г. Шевченко. – Т. 1. – С. 169–170. 5. Шевченко Т.Г. Сон / Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – С. 29–32. 6. Шевченко Т.Г. В казематі / Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – С. 6–13. 7. Шевченко Т.Г. Гайдамаки / Т.Г. Шевченко. – Т. 1. – С. 61–112. 8. Шевченко Т.Г. До Основ'яненка / Т.Г. Шевченко. – Т. 1. – С. 52–54. 9. Шевченко Т.Г. На вічну пам'ять Котляревському / Т.Г. Шевченко. – Т. 1. – с. 28. 10. Шевченко Т.Г. Заповіт / Т.Г. Шевченко. – Т. 1. – с. 268. 11. Шевченко Т.Г. Варнак / Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – С. 68–71. 12. Шевченко Т.Г. Хіба самому написати... / Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – С. 185–186. 13. Шевченко Т.Г. За що ми любимо Богдана? / Т.Г. Шевченко. – Т. 1. – с. 269. 14. Шевченко Т.Г. Великий льох (Містерія) / Т.Г. Шевченко. – Т. 1. – С. 221–233. 15. Шевченко Т.Г. П. С. / Т.Г. Шевченко // Тарас Шевченко. – Т. 2. – с. 91. 16. Шевченко Т.Г. Заступила чорна хмара... / Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – С. 156–157. 17. Шевченко Т.Г. Сон (Комедія) / Т.Г. Шевченко // Тарас Шевченко. – Т. 1. – С. 180–191. 18. Шевченко Т.Г. Кавказ / Т.Г. Шевченко // Тарас Шевченко. – Т. 1. – С. 246–249. 19. Шевченко Т.Г. Розрита могила / Т.Г. Шевченко // Тарас Шевченко. – Т. 1. – С. 169–170. 20. Шевченко Т.Г. Лічу в неволі дні і ночі / Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – с. 195. 21. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3 т. – К.: Наук. думка. 1990. 22. Шевченко Т.Г. Мені здається я не знаю... / Т.Г. Шевченко. – Т. 2. – С. 205–206.

*Тарадуда Д.В.
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОЇ НАУКОВОЇ ЕЛІТИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Науково-дослідна робота курсантів та студентів у Національному університеті цивільного захисту України (далі – НУЦЗУ), як фактор формування майбутньої гуманітарно-технічної еліти, – завжди була одним з пріоритетних видів діяльності закладу. Вона є невід'ємною частиною системи освіти в університеті, яка здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної та виробничої її складових і забезпечується за рахунок органічної єдності змісту освіти і програм наукової діяльності. Науково-дослідна робота курсантів та студентів є однією з передумов підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних творчо застосовувати у своїй фаховій діяльності досягнення сучасної науки.

Слід зауважити, що процеси становлення та розвитку наукового товариства курсантів та студентів у НУЦЗУ, яке є однією з основопо-